

RÉSZLETES SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

a T 042625 számon nyilvántartott OTKA-pályázat 2003-2006. évi munkálatairól

A pályázat célkitűzése és tematikája

Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) által 2003-ban „A német kisebbségi kérdés szerepe Magyarország nemzetközi kapcsolataiban a két világháború között” címmel elfogadott pályázat célkitűzése egy olyan dokumentum-kiadvány megszerkesztett kéziratának létrehozása volt, amely magyarországi valamint németországi és ausztriai levéltárak (magyarra fordított) vonatkozó anyagának felhasználásával ad képet a problematikáról: az 1918 előtt az egész Kárpát–Duna-medencét kitöltött Magyarország területén osztozott 5 utódállam (Trianoni-Magyarország, Ausztria, Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia) kapcsolatairól, az ezen államok uralkodó nemzetei és a velük együtt élő kisebbségek viszonyai alakulásáról, s a magyar és német kisebbségi együttműködés e térség (a kisantant-államok) vonatkozásában az 1920-as és 1930-as években folytatott tárgyalásairól, illetve azok sikertelensége okairól. Ekkorra viszont már a területi revízióra vágyó Magyarországot – ahhoz nyújtott támogatásával – egyre szorosabb függő helyzetbe hozta a német birodalom, hogy részesévé tegye olyan területi és népiségi átrendeződéseknek (Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Délvidék), amelyek semmit meg nem oldanak, sőt „a revíziók revíziójára” készítetnek. Mindez majd végzetes elkötelezettség-vállaláshoz vezet a Szovjetunió elleni háborúban, ahol Magyarország – főleg a románokkal vetekedve – törekszik érdemszerzésre a németeknél. Mikor már kiűtkeresés folyt a Németország oldalán viselt háborúból, Németország igyekezett ennek megakadályozására felhasználni a szóban forgó országok németiségét. Minden vonatkozásban messzemenő népiségi kibontakozást ígért nekik, ám szörnyű véráldozatot kívánva tőlük az SS-ben, végtére is katasztrófába kergette a félrevezetett német népcsoportokat.

A pályázó, és indítékai. A létrejött kollektíva és munkálkodása.

Tilkovszky Loránt, a történelemtudomány akadémiai doktora, aki 1961 óta volt a MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, főmunkatársa, végül tudományos tanácsadója, közben 15 évig a Pécsi Tudományegyetem történész professzora is, több mint négy évtizeden át lévén – főként német vonatkozásban – a magyarországi nemzetiségi kérdés és nemzetiségpolitika 20. századi történetének – mint számos könyve, tanulmánya, hazai és

külföldi konferenciákon tartott előadása tanúsítja – ismert kutatója, 80. életévéhez közelítvén, arra a gondolatra jutott, hogy az általa a hazai és külföldi levéltárakban igen nagy mennyiségben gyűjtött, a témába vágó dokumentumokat, amelyek közül az idők folyamán igen sok német nyelvűt a maga kedvére le is fordított, érdemes volna erős szelektálás, adott esetben viszont szükségesnek mutakozó kiegészítés, majd rendezés stb. után kiadásra előkészíteni. Az OTKA-pályázatnak köszönhetően 2003-2006 között egy kis kollektíva segítségét vehette ehhez igénybe, amely az ő témavezetői irányításával 4 éven keresztül dolgozott igen nagy odaadással, és kiváló hozzáértéssel. Elsősorban Szávai Ferenc említendő, a történelemtudomány doktora, egyetemi tanár a budapesti Corvinus Egyetemen, akire főleg a téma eddig kevésbé kidolgozott agrárgazdasági, szövetkezetügyi vonatkozásaira való tekintettel esett a választás, és Eiler Ferenc PhD, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete fiatal munkatársa, akire a kisebbségi jog, kisebbségvédelem kérdéskörében – publikációi révén is jól ismert szakavatottsága folytán – méltán számíthattunk. Mindketten jeleskedtek a külföldi levéltárakkal, könyvtárakkal, kutatóhelyekkel való élénk elektronikus levelezésben, szükséges adatok, források, felvilágosítások beszerzésében. Mivel mindkettőjüket elsősorban a kiadvánnyal kapcsolatban készülő előtanulmányok, a dokumentumok regesztákkal, jegyzetapparátussal ellátása, a különböző mellékletek készítése vette igénybe, amellett, hogy a még szükséges fordítási munkákból is derekasan kivették a részüket, különösen fontos volt kollektívánk harmadik állandó tagjának, Weidinger Melinda történész tanárnőnek munkássága, aki kitűnő nyelvtudásával és nagy szorgalmával különösen nagy részt vállalt ebben.

Válogatás, profilírozás.

A kollektíva kezdeti munkálkodását mindenekelőtt az jellemezte, hogy a már rendelkezésre álló hatalmas gyűjtött dokumentumanyag áttekintésével és szelektálásával végezve, határozottabb profilt tudott adni a pályázat benyújtásakor tervezett kiadványnak azzal, hogy a közlésre kiválasztott – természetesen döntően a német–magyar kapcsolatokkal foglalkozó – dokumentumok körén belül hangsúlyt helyezett a Kárpát–Duna-térség országaiban együtt élő „uralkodó nemzetek” és nemzeti kisebbségek egymás közti viszonyai alakulását bemutató dokumentumokra, s beszerezve több, e tekintetben kiegészítésül még számba jöhető dokumentumot, fordításukhoz látott.

Előtanulmányok

A kollektívát sokat foglalkoztatta a kiadvány készítésével kapcsolatban tervbe vett előtanulmányok kérdése. A dokumentum-anyaggal való alaposabb foglalkozás során ugyanis – tehát menet közben – úgy láttuk, hogy a tervbe vett előtanulmányok témái egyrészt más módszertani megközelítésben célravezetőbbek lehetnének, – (így a külföldi németekkel foglalkozó németbirodalmi és ausztriai társadalmi szervezeteknek a vizsgált térségben folytatott munkája jobban áttekinthető és elemezhető, ha az ezeket kartellszerűen százával összefogó csúcsszervezeteik, a Deutscher Schutzbund, s a Verein [1933-tól: Volksbund] für das Deutschtum im Ausland bizonyos egységes irányítását tekintetbe véve vizsgáljuk), – másrészt, hogy egyes tervezett előtanulmány-témáink akár mellőzhetők is, mert mint kiderült, máris van elég forrásanyagunk hozzá (így bizonyos kevésbé ismert kisebbségi vezetők kilétére, tevékenységére vonatkozóan), vagy a téma – a kiadványunkban is közlésre szánt dokumentumok alapján – már az eddigi szakirodalomban is eléggé kidolgozott (a német népcsoportok érdekeinek háttérbe szorulása a német birodalom elsődlegesnek tekintett érdekeivel szemben), míg ugyanakkor egyre jobban meggyőződhattünk olyan előtanulmányok sürgős szükségességéről, amelyek a vizsgált térség német népcsoportjai agrárgazdasági, szövetkezeti törekvéseivel, tevékenységével kapcsolatosak, s eddig inkább csak sejtett, mint kutatásokkal kellően alátámasztott jelentőséggel bírtak. Ezen megfontolások alapján láttunk hozzá az előtanulmányokhoz, amelyek nagyon jól sikerültek, jórészt már meg is jelentek. Számuk meghaladja az eredetileg tervezett előtanulmányok számát. Azon aggályaink, hogy ezek a tanulmányok esetleg túl sok időt és energiát vonhatnak el a dokumentumkötet készítésének olyan feladataitól, mint a regeszták és a jegyzetapparátus, bevezető tanulmány, szükséges mellékletek készítése, nem igazolódtak, sőt megerősítve látjuk ezen előtanulmányok nagyon értékes hasznosulását kiadványunk egészét illetően. – Van olyan szintén soron kívüli tanulmányunk és dokumentum-közlésünk is, amely „A Volksdeutsche Kameradschafttól a Volksbundig” tárgykörben a hazai és külföldi szakirodalomban mindmáig sokat vitatott kérdéskomplexumhoz szólhat érdemlegesen hozzá, ezen egymással hadakozott irányzatok illetve szervezeteik vezéregyéniségei, Gratz Gusztáv és Huss Richard levelezése alapján. Ha továbbá mindezekhez hozzávesszük a Duna-völgyi német–magyar kisebbségi együttműködés korabeli problematikáját tárgyaló tanulmányt, vagy azokat a tanulmányokat, amelyek az asszimiláció kérdéseivel és a nemzetiségi identitás megőrizhetőségének akadályaival illetve kilátásaival történelmileg foglalkoznak, akkor alakulhat ki teljesebb kép arról, hogy ezek is mennyire szoros kapcsolatban vannak kiadványunk munkálataival.

Dokumentum-kiadványunk jellege

Kollektívánk igen jó tapasztalatokkal rendelkezett arról, hogy a történeti érdeklődésű magyar olvasóközönség milyen kedvező fogadtatásban részesít olyan dokumentum-kiadványokat, amelyek idegen eredetű és nyelvű (de magyarra fordított) dokumentumokat közölnek, más szemszögből történt megvilágításban is megismerhetővé téve ezáltal valamely nem szűken magyar szempontból, hanem tágabb összefüggéseiben is fontossággal bíró problematikát. Úgy véltük, hogy a mi dokumentum-kiadványunk jellegét és jelentőségét is kedvezően határozhatja meg, hogy a több évtizeden át szisztematikusan gyűjtött magyar és magyarra fordított német és osztrák dokumentumok egy negyed századot átfogó tematikus együttese, amelynek magyar és német (köztük népinémet) provenienciájú, egymást kiegészítő, de egymással vitatkozó dokumentumai rendkívül gazdag és tanulságos összképet adnak a Kárpát–Duna-térség államai és népei viszonya alakulásáról, a nemzetre, nemzetiségekre vonatkozó eltérő felfogások és nemzetiségpolitikai gyakorlatok sajátosságairól.

Hazai dokumentum-kiadványaink

Ezek főleg diplomáciatörténetiek, de vannak a hazai történet dokumentumaiból általánosságban közlők is, amelyek tartalmazznak több-kevesebb – eredetiben is magyar nyelvű – dokumentumot a mi kiadványunk témája vonatkozásában is. Ilyen esetben szükségesnek véltük, hogy ezek legfontosabb és legjellemzőbb darabjait átvegyük mi is, ha szinte hézagpótlóan beleillenek annak összefüggő áttekintést nyújtani szándékozó anyagába. Ilyennek tekinthettük Tokody Gyulának az 1918-1919. évi magyarországi forradalmakkal foglalkozó és a korabeli nemzetiségi kérdés-komplexumra is érdeme szerint kitérő dokumentum-publikációjának több darabját, a budapesti német főkonzul – magyarra fordított – jelentéseiből. Ekként döntöttünk a Ránki–Pamlényi szerkesztette Wilhelmstrasse-kötet esetében is, amely – magyar fordításban – a német külügyminisztérium magyar vonatkozású, 1933-1944 közti iratanyagából válogatva, témánkba vágóan is igen sok fontos dokumentumot közölt.

Egyéb dokumentum-kiadványok (és szakirodalom) tanulmányozása.

Ennek nemcsak szakmai, hanem szemléleti szempontból is jelentőséget tulajdonítottunk, mert az a meggyőződésünk alakult ki, hogy ez utóbbinak is érdemes szerepe lehet számunkra az egyoldalúságok kerülésében, amire manapság sincs kevésbé szükség, mint valaha.

J. Weidlein 1958-ban megjelent dokumentum-kiadványa, amely a magyarországi németek 1930-1950 közti történetére szorítkozva, annak dokumentumai gyanánt egyáltalán nem levéltári dokumentumokat közöl, hanem meglehetősen egyoldalúsággal válogatott és nagyfokú elfogultsággal kommentált sajtódokumentumokat (újságcikkeket csupán), F. Wesner fordításában 1996-ban magyarul is megjelent, változatlan tartalommal és szellemben, a fordító által következő címmel ellátva: „A magyarországi németek küzdelme fennmaradásáért”. Ez a cím félrevezető módon csak az egyik oldalára mutat rá a korabeli problematikának: mintha nem is lett volna szó másról, mint a kétségtelenül jogos identitásvédelemről a magyar nacionalizmus asszimilációs törekvéseivel szemben, s ugyanakkor elhallgatja a „népinémet mozgalom” – szintén kritikát érdemlő – tévutakra jutását.

A legújabb német szakirodalom figyelemmel kísérésére is gondot fordítva, tanulmányoztuk pl. N. Spannenberger 2002-ben megjelent könyvét a Volksbund (és tulajdonképpen a magyarországi népinémet mozgalom egész idevezető útja) történetéről, amely 2005-ben – csekély módosítással – magyar fordításban napvilágot látott Magyarországon is. A magyar történetírás ugyanebben a témakörben már régebben, 1978-ban és 1981-ben, illetve 1989-ben megjelent monografikus feldolgozásait olykor ma sem a legkorrektebb módon bíráló német publikációk sajnos teljesen figyelmen kívül hagyják az e témában azóta is folytatott és egyre elmélyültebbé vált magyar kutatások számos publikáció révén megismerhető eredményeit. Végigtekintve kiadványunk most elkészült teljes kézirati anyagán – az általunk korántsem önkényesen válogatott és minden elfogultságtól mentes jegyzetapparátussal ellátott dokumentumanyag, valamint a legnagyobb tárgyilagosságra törekvő bevezető tanulmányon, – nyugodtan állíthatjuk, hogy olyan munkát végeztünk, amely kiállja egy elfogulatlan kritika minden – kért és szívesen fogadott – észrevételét.

Önálló és csoportegységeket képező dokumentumok.

Kiadványunk összesen 750 dokumentumot tartalmaz. Ezek felerészben önmagukban képeznek egy-egy egységet, felerészben azonban – 100 esetben – csoportegységeket alkotva

kerülnek közlésre, amit néha egyszerűen az indokol, hogy egy-egy irat és csatolmányai együttesét jelentik, főként azonban arról van szó, hogy a keletkezésük idején és természetes folyamatában kialakult tematikai egységeket képeznek. (Pl. egy-egy tárgyalássorozatra, esemény visszhangjára, diplomáciai akcióra, egyezmény-ügyre, az SS-toborzásra, az evakuációra stb. vonatkoznak). Az a körülmény, hogy 100 esetben is csak egy-egy azonos dokumentum-jelzőszámon belül (az ABC betűivel megkülönböztetetten) hol kisebb, hol nagyobb számú – de összességében 375 – olyan dokumentum szerepel, amely csoportegységek része, magyarázza, hogy a kiadványban szereplő 750 dokumentum végeredményben miért csak 457 tétel gyanánt jelentkezik.

Dokumentumközléssel kapcsolatos problémák.

- Levéltári dokumentumok közlését tűztük célul, néhány esetben mégis kivételesen mellőzhetetlennek bizonyult egy-egy korabeli sajtónyilatkozat, interjú stb. közlése is.
- Több esetben is előfordult, hogy egy-egy témánk szempontjából fontos, de túl terjedelmes magyar vagy német korabeli cikk, tanulmány, olykor iromány lényegi tartalmát kiadványunk készítői a maguk szavaival találták célszerűnek röviden és világosan összefoglalni.
- A levéltári dokumentumok egy részének kizárólagos tartalma tematikánkhöz a maga egészében tartozván, természetesen egész terjedelmében kerül közlésre. A dokumentumok jelentős része azonban teljesen vegyes tartalmú; ezek esetében csak azt a részt közöljük, amelynek témánk szempontjából érdemleges jelentősége van.
- Ahol a dokumentumban foglaltakkal – (felfogásukkal, okfejtésükkel, stb.) – nem érthetünk egyet, arra rámutatunk egy erre vonatkozó jegyzetben, – egyúttal saját felfogásunkat, álláspontunkat is jelezve.
- A dokumentumok szövegében igen sokszor fordulnak elő idegen (latin, francia, olasz) szavak, kifejezések, szólás-mondások. Ezek magyar értelmét – olykor még a közismerteknek feltételezhetőik esetében is – megadjuk.
- Sajátos népinémet illetve nemzetiszocialista szóhasználat, kifejezések magyarázatát megadjuk vonatkozó jegyzeteinkben.
- A dokumentumokban szereplő személyek teljes életrajzának bemutatására nem törekedtünk. Minden személy annak a rangnak, címnek, beosztásnak megfelelően szerepel, amely a vele foglalkozó dokumentum keletkezése időpontjában aktuális volt. Természetes, hogy ugyanaz a személy pályafutásának más-más időpontjában és

szituációjában – az 1920-as, 1930-as, 1940-es években – megváltozott személyi adatokkal rendelkezik. Az e változásokra történő utalásokat – amennyiben a dokumentumok elmulasztanak – a jegyzetekben mi tesszük meg.

- A német hadseregénél, de különösen az SS-nél használatban volt rangmegjelölések esetében szükségesnek éreztük a viszonyítást a magyar hadseregénél használatos megfelelőjükhöz.
- A magyarországi német nemzetiségi mozgalomban szerepet játszott személyek neve a magyar eredetű és nyelvű jelentésekben szokás szerint magyaros formában kerül említésre, a német eredetű és nyelvű dokumentumokban viszont természetesen az eredeti német formájában.

A regeszták kérdése

A kiadványunkban közölt dokumentumokhoz készült regesztáink, amelyek a legtöbb esetben rövid tömörséggel világíthatják meg az egyes dokumentumok keletkezéskörülményeit és mutathatnak rá mondanivalójuk lényegére, olykor szinte kisebbsajta tanulmányokká kerekedve kellett hogy elláthassák ezt a feladatot, főleg amikor egymással összefüggésben lévő dokumentumcsoportok együttesét kellett bevezetniük, vagy amikor egy-egy dokumentum önmagában véve is alaposabb bevezetést igényelt, mint pl. az, amelyik két ország – így Románia és Magyarország – magatartását a közölt dokumentumban jellemzett akkori ingtag helyzetben mutatja be, de érzékelteti, hogy mily sok függ a döntést meghatározó körülmények jövőbeli alakulása helyes vagy helytelen megítélésétől. Bármennyire fontosak és jól sikerültek lehetnek is azonban az ilyen, az egyes dokumentumok vagy dokumentum-csoportok bevezetéséhez olykor óhatatlanul szükséges bővebb szövegek is, feltétlenül mellőzhetetlennek tartottunk egy olyan bevezető tanulmányt dokumentum-kiadványunk egészéhez, amely – alapvetően a német–magyar viszonylatra koncentrálva – a tárgyalt korszak teljességére (1918/19–1944/45) vonatkozóan világítja meg azokat az országokon belüli és nemzetközi történeti összefüggéseket is, amelyekkel az egyes dokumentumokhoz írt akár bővebb bevezetések (és a dokumentumokhoz csatlakozó jegyzetek) is inkább csak utalásszerűen foglalkozhatnak.

A bevezető tanulmány

16 fejezetben mutatja be tágabb hazai és nemzetközi összefüggéseiben is a kiadványunkban közzétett dokumentumok alapján az azokban a Kárpát–Duna-medencei térségre s az 1918/19–1944/45 közti időszakra vonatkozóan tárgyalt problematikát. Ezekhez kívánatosnak gondoltuk – mintegy tizenhetedik fejezetként – egy *Kitekintés* csatlakoztatását, amely a második világháború utáni évek fejleményeire világít rá ugyanezen térség országai népeinek életében, különös tekintettel a nemzetiségi lét fennmaradása, a nemzetiségi identitás vállalhatósága, a meggyengült vagy elveszett nyelv és kultúra felélesztése, ápolása lehetőségeinek kilátásaira. Ha arra itt és most nincs is helyünk, hogy a bevezető tanulmány fejezeteinek bőséges és szerteágazó fejtegetéseiről egyenként, (ami talán nem is feltétlenül szükséges), rövid – helyenként úgyis csak inkább utalásszerű – tartalmi összefoglalásokat nyújtsunk, engedjék meg mégis, hogy e *Kitekintés* esetében kivételt tegyünk:

XVII. *Kitekintés a második világháború utáni évek fejleményeire a Kárpát–Duna-medence népeinek életében.*

A potsdami konferencia a németek „vad elűzése” megfékezésére és „rendezett körülmények közti kitelepítés” érdekében. Az új magyar kormány részleges kitelepítéshez kér és kap hozzájárulást.

Csehszlovákia még a magyarokat is ki akarná telepíteni, de ez esetben kényszerkitelepítés helyett lakosságcsereről kell tárgyalnia a magyar kormánnyal. A kassai kormányprogram és a benesi dekrétumok. Magyarok deportálása a cseh–morva területre. A „reszlovakizáció”. Kárpátalja népeinek sorsa; Szovjet-Ukrajnához csatolják.

Romániában a Groza-kormányok éveiben az erdélyi magyar kisebbség védelemben és támogatásban részesül a román nacionalizmussal szemben, de később, a teljessé vált kommunista pártállami vezetés idején rosszabbra fordul a helyzet, a román kisebbségpolitika – minden kisebbség vonatkozásában – frázisos kirakatpolitikává válik. Románia nem kérte német kisebbsége kitelepítését, de az, az évek folyamán, különösen Ceaușescu idején annyira nyomasztónak és nyomorúságosnak érezte helyzetét, hogy tömegesen élt a Németországba távozás – nem olcsó – lehetőségével. Ez a „menekülési folyamat” a diktátor bukása után sem szűnt meg, sőt fokozódott, mert továbbra is meglehetősen kilátástalannak látták a helyzetet. A romániai németek száma oly minimálisra csökkent, hogy a német szakirodalom szerint nemzetiségi léte tulajdonképpen megpecsételődött.

Tito Jugoszláviájában a háborút követően valóságos haláltáborok sokasága várt a mindenüktől megfosztott németekre; aki ezeket túlélte, több hullámban „önként” menekült el – mert lehetővé tették – Jugoszláviából Németországba, Ausztriába, vagy a tengerentúlra. Így Jugoszlávia minden kényszerkitelepítés nélkül elérte célját: teljes mértékben megszabadult német lakosságától.

Magyarország német lakosságának fele (kb. 230 ezer ember) elkerülhette a kitelepítést, de már korábbról is erős asszimiláltsága nagymértékben felfokozódott, annál is inkább, mert a pártállami évtizedek nemzetiségi kirakatpolitikája itt sem adott kellő, intézményes támogatást az anyanyelvi iskoláztatáshoz. A német nemzetiségi lét megőrizhetőségének ennek ellenére az egész Kárpát–Duna-térségben ma egyedül Magyarországon vannak igazán biztató jelei, miután – főleg a rendszerváltozásnak köszönhetően – a törvényhozás (ha nem is fogyatékoságok nélkül) megteremtette a pozitív irányú és aktív kisebbségvédelmi gyakorlat kialakításának alapjait, és a magyarországi németiséget megkövetve a méltánytalanul elszenvedettékért, a nemzetiségi identitás vállalásához a lelki feltételeket is kedvezőbbé tette.

Kutatásaink során elért új tudományos eredmények

Amellett, hogy több vonatkozásban is mutatkoznak – inkább hozzájárulásszerű – részeredményeink, (mint különösen az asszimilációs problematika, államfogalmak, nemzeteszmék, a birodalmi gondolat különböző formái, s főleg a német népközösségi eszme és az annak jegyében folytatott propaganda- és agitációs tevékenység tekintetében),

mi magunk – a történeti összehasonlítás szempontjából legtöbb tanulsággal járó volta miatt – leginkább a következőknek tulajdonítunk jelentőséget:

az állam (kormány, miniszterelnöksége, minisztériumai), a közigazgatás különböző szintű szervei, a pártok, az egyházak, a társadalmi egyesületek, a katonaság, csendőrség, rendőrség magatartása a nemzetiségi ügyekben, a Kárpát–Duna-medence országaiban 1918/19–1944/45 között.

A kiadvány komplett kéziratának szerkezete, összterjedelme, szövegének megtörtént elektronikus rögzítése. (Kisebb javítások még szükségesek). A kiadási lehetőségek kérdése még nyitott.

I. Előszó.

A kiadvány témája és jelentősége, célkitűzése, jellege és módszerei. A témavezető több mint négy évtizedes kutatómunkájára támaszkodó, és irányításával 2003-2006 közt dolgozó kollektíva összetétele, munkálkodása és eredményei. A kiadvány viszonya a témáját érintő hazai és külföldi dokumentum-kiadványokhoz és szakirodalomhoz. Milyen fontosabb új ismeretekkel, megállapításokkal szolgálhat e tudományos, de közismereti célokat is szolgáló kiadvány. Milyen körök érdeklődésére számíthat. A kiadvány használatát segítő felvilágosítások. (Terjedelme 20 oldal.)

II. Bevezetés a közölt dokumentumokban tárgyalt problematikába, (a hazai és nemzetközi történeti összefüggések bővebb megvilágításával).

17 fejezetből áll. Az utolsó fejezet már egy kitekintés, annak összehasonlító ábrázolására, hogy a Kárpát–Duna-medence országai kapcsolatában és népeik interetnikus viszonyaiban milyen fejlemények következtek a második világháború végét követő években, sok tekintetben máig ható következményekkel. Pl. a nemzetiségi identitás megőrizhetőségének kilátásai szempontjából. (E monografikus jelleggel készült bevezető tanulmány terjedelme: 257 oldal).

III. Dokumentumok a magyar nemzetiségpolitika és a német népiségpolitika történetéhez az utódállamok között széttagolt Kárpát–Duna-térségben 1918/19–1944/45.

750 dokumentumot tartalmaz, alapvetően időrendben, – de azt nem zavaró módon, hanem a maga helyén teljes természetességgel (és egyben megfelelő célszerűséggel) tárgyi csoportegységekbe is soroltan. (Összterjedelme – regesztákkal és jegyzetapparátussal együtt – 1578 oldal.)

IV. Mellékletek

- Áttekintés a kiadvánnyal kapcsolatban készült előtanulmányokról
- Mutatók: személynevek és helynevek jegyzéke.
- Ajánlott irodalom

(Együttes terjedelmük 70 oldal)

A kiadvány teljes anyagának elektronikus szöveg-rögzítése megtörtént, de kisebb javítások, módosítások keresztülvitele még hátra van.

Pályázati megbízásunk előtanulmányok készítését is igénylő, regesztázott és jegyzetapparátussal ellátott dokumentum-kiadvány anyagának összeállítására, megszerkesztésére, a még szükséges fordítások elkészítésére, alapos bevezető tanulmány valamint különböző mellékletek készítésére szolt, s ez olyan megfeszített munkát igényelt, amely energiáinkat teljes mértékben igénybe vette, úgy hogy a kiadvány megjelenítésének lehetőségei felől tájékozódni mindezidáig nem tudtunk. Ez tehát jelenleg teljesen nyitott kérdés, de a kiadvány már elkészült anyaga egészének konkrét ismerete és elbírálhatósága nyilván megkönnyítheti e kérdésben a továbbiak megfontolását.

A kiadvány milyen szempontból számíthat érdeklődésre?

A kiadvány tudományos jellegű, de nemcsak tudós kutató-professzorok és más szakemberek kezébe, speciális kutatóintézmények, könyvtárak, levéltárak gyűjtőkörébe való, hanem hasznos szerepet tölthet be a felsőfokú, s talán a középfokú oktatásban is, különösen a nemzetiségi iskolákban, továbbá a nemzeti kisebbségek önkormányzatai, a nemzetiségi egyesületek népismereti – önismereti – munkájában, de természetesen a nemzetiségpolitikával általában foglalkozó szervek illetve munkatársaik érdeklődésére is érdemes. Érdeklődésre tarthat számot minden olyan közegben, ahol a Kárpát–Duna-térség országai és népei 1918/19–1944/45 közti története problematikájának – (ide értve a kitekintést is az 1945 utáni tragikus fejleményekre) – új ismereteket nyújtó és a szemhatárt tágító megvilágítása lehetőségével élésnek jelentőséget tulajdonítanak. A szakfolyóiratok szerkesztősegein kívül általában is a sajtó és egyéb médiák munkatársai bizonyára hasznát vehetik.

Budapest, 2007. február 12.

Dr. Tilkovszky Loránt
témavezető